

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Epitropia Casei Obștei târgului Bîrlad

GRIGORE GĂNET

La începutul secolului al XIX-lea în unele orașe și târguri din Țările Române au luat ființă epitropiile orășenești (de târg), instituții care au jucat un rol important în dezvoltarea localităților urbane din țara noastră. În unele centre ele au preluat conducerea luptei împotriva proprietarilor feudali¹, luînd și unele măsuri pentru organizarea producției de mărfuri și a schimbului. Epitropiile orășenești au constituit o punte de trecere de la vechea conducere (șoltzul și pîrgarii) la organizarea municipală modernă (eforiile, apoi primăriile); de regulă, ele au exercitat puterea executivă judecătorească și atribuții de notariat.

Față de instituțiile de acest gen, Epitropia Casei Obștei târgului Bîrlad a cunoscut o evoluție oarecum deosebită, constituindu-se în legătură cu emanciparea moșiei acestui târg de sub tutela feudală și avînd o existență mai îndelungată.

După cum rezultă din vechile hotărnicii, moșia târgului Bîrlad cuprindea vatra așezării împreună cu terenul arabil și imașul care o înconjurau. În 1495 Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, stabilește hotarele moșiei „care din veacuri s-au ținut de acel târg al Bîrladului”, adăugîndu-i și siliștea Ivancea de la Tătarca, pe apa Tutovei, „care silește e așezată în afară de hotarul târgului”. În același timp, domnul întărește bîrlădenilor și unele privilegii, ca de pildă „legea lor veche (старіи закон), ca nici unul din oamenii ce trăiesc în Bîrlad să nu plătească vama cea mică de acolo, la Bîrlad, de la nici o marfă, afară de ce ce vor căra pește; aceștia să dea de la o majă un pește și de la o căruță tot un pește, altcea nimic”².

În secolele următoare unii domni au rupt din trupul moșiei Bîrladului părți pe care le-au dăruit unor feudali. De aceea, în 1757, din porunca domnului Constantin Racoviță se întocmește o nouă hotarnică³ la care sînt de față, printre alții, ispravnicul de Tutova și șoltzul din Bîrlad; moșia, care pînă atunci fusese „drept loc slobod domnesc”, este dăruită mănăstirii Sf. prooroc Samoil din Focșani⁴. Același domn, prin hrisovul din 12 martie 1757⁵ îi scutește pe bîrlădeni de chirie pentru case, pivnițe și grădini, dar îi obligă să dea zeciuiala mănăstirii, pentru țarinii, prisăci și finețe „de la cîmpu”. Vatra târgului Bîrlad — împreună cu bezmeatul, mortasopia și taxele pe băuturi — este, la rîndul ei, obiectul hrisovului de danie al domnului Alexandru Mavrocordat, din 25 noiembrie 1784⁶, către Iordache Baș, căminar.

¹ În secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea majoritatea orașelor și târgurilor din Moldova au trecut sub dominația directă a bisericii și boierilor, D. Ciurea, *Noi considerații privind orașele și târgurile din Moldova*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol» Iași” (în continuare A.II) Iași, VII, 1970, p. 36—44.

² *Documenta Romaniae Historica* (în continuare D.R.H.), III, p. 279—283 (nr. 151).

³ I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, II, Bîrlad, 1912, p. 26—31.

⁴ *Ibidem*, p. 32—37.

⁵ *Ibidem*, p. 37.

Între timp, târgoveții reușesc să recupereze actul original emis de Ștefan cel Mare, document care dispăruse în timpul unei invazii tătărești. Pe temeiul acestuia, prin numeroase jâlbe adresate domniei, ei cer să li se acorde vechile libertăți și privilegiile. De aceea, domnul Mihail Suțu poruncește Divanului Domnesc să cerceteze pricina dintre birlădeni și Iordache Baș, după care, stăpînirea boierească asupra vetrei târgului a fost înlăturată. În schimb, în 1785, moșia târgului trece în stăpînirea lui Iordache Cantacuzino, spătar, iar un an mai târziu în cea a surorii sale, spătăreasa Ecaterina Cantacuzino. Între noua stăpînă a moșiei și târgoveți s-a încheiat o învoială prin care cei din urmă se obligau „să-i dea dijma obicinuită după ponturi pentru casele cîte vor fi pe moșia dumisale (a Ecaterinei Cantacuzino — n.n.) afară de vatra târgului ce este hotărîită, să aibă a-și de adetiul după ponturi, iar pentru pășunatul vitelor [...] să nu plătească nimic”⁷.

La începutul secolului al XIX-lea moșia se afla în stăpînirea Profirei Miclescu — nepoata Ecaterinei Cantacuzino — care, la căsătoria cu Nicolae Dimachi spătar o primise ca zestre de la tatăl ei, Dimitrie Miclescu stolnic. Noii proprietari au supus pe târgoveți la multiple impuneri, fapt care a generat numeroase procese și jâlbe către domnie. Ca urmare, în urma unei noi plîngerii a birlădenilor, membrii Divanului Domnesc au redactat o anafora⁸ în care se scotea în evidență importanța Birladului ca centru economic, amintindu-se și statutul pe care l-a avut odinioară — acela de oraș domnesc. În cele din urmă, conflictul se încheie prin răscumpărarea, la 1 februarie 1815, a moșiei târgului (împreună „cu toate acareturile ce se află pe dînsa și cu vad de moară”) de către târgoveți de la Profira Dimachi cu prețul considerabil de 180.000 lei⁹. Astfel, se înlătură dominația feudală asupra târgului, care capătă și o serie de privilegii. De pildă, prin Hotărîrea din 2 mai 1815¹⁰, Scarlat Alexandru Callimachi v. înființează venitul jugăritului și al cotului în vederea construirii și întreținerii străzilor și podurilor din oraș. O nouă pricină — generată de extinderea hotarului moșiei Cetățuia (Trestiana) a lui Constantin Paladi vornic asupra unor locuri din târg — se încheie tot în favoarea birlădenilor prin cumpărarea moșiei amintite cu prețul de 1.420 galbeni¹¹.

În cursul luptei pentru emancipare de sub tutela boierească, târgoveții din Birlad s-au constituit într-o obște care avea în frunte o Epitropie. După răscumpărarea moșiei, noua instituție preia și funcția de administrare a acesteia, care se adaugă la atribuțiile municipale, judecătorești și de notariat în ceea ce privește târgul. Epitropia Casei Obștei târgului Birlad exista încă din 1803, fiind cea mai veche instituție de acest gen din Moldova¹². Prin Regulamentul¹³ („alcătuirea”, „așezămîntul”) întocmit de birlădeni pentru administrarea moșiei și a acareturilor cumpărate de la Profira Dimachi se stabilea statutul Epitropiei. Aceasta era formată din șase epitropi — doi boieri și patru negustori — aleși pe timp de un an, avînd sub ascultarea lor patru „slujitori”. Epitropii aveau datoria de „a socoti chipuri folositoare pentru obștie și, atîrnînd împlinirea lor de cătră cîrmuire, să mijlocească atît la stăpînire, cît și la dregători să le dobîndească”. Atribuțiile epitropilor, stabilite și prin alte reglementări ulterioare, erau următoarele: să

⁶ Arh. St. Vaslui, fond Epitropia Casei Obștei târgului Birlad, dosar 2/1814.

⁷ Ibidem (rez.).

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem, dosar 1/1815.

¹⁰ Ibidem, dosar 3/1815.

¹¹ Ibidem, dosar 1/1837.

¹² D. Ciurea, *op. cit.*, p. 38; I. Antonovici, *op. cit.*, IV, Birlad, 1924, p. 246—250.

¹³ Arh. St. Vaslui, fond cit., dosar 2/1816.

adune bani cu care să plătească prețul moșiei; să țină socoteala locurilor distribuite, după analoghie (adică după cuantumul contribuției individuale la plata răs-cumpărării), spre folosință la târgoveți („să ție condică de toate locurile în măsurile lor, cu numele stăpînului, al uliții sau al mahalalii și să dea adeverintă fiștecăruia”); să îngrijească de căsăpii, de construirea și întreținerea podurilor **din oraș și de poștă**; să **legalizeze** actele încheiate între târgoveți; să judece neînțelegerile dintre ei; să exercite toate prerogativele regaliene din oraș și să administreze toată averea obștei; să îngrijească de toate interesele comunității și de înfrumusețarea orașului¹⁴. Pentru evitarea abuzurilor, obștea alege și o delegație pentru controlul legalității epitropilor, formată din zece „obrazo” — patru boieri și șase neguțători. Totodată, epitropii care se dovedeau a fi „vicleni în purtările lor” erau răspunzători „cu cinstea și averea”. Instituția avea și o cancelarie condusă de un „logofăt” (scriitor).

Curînd, între birlădeni intervin neînțelegeri. Locuitorii din Morâni de Jos și din Crîng (cartiere ale Birladului) aveau motive să fie nemulțumiți întrucît erau socotiți ca „trăitori pe moșie străină”¹⁵, refuzîndu-li-se astfel statutul de târgoveți. O parte din locuitorii târgului au refuzat să dea „analog de bani pe partea lor” și s-au jeluît domniei cerînd anularea așezămîntului întocmit de epitropie pe motiv că ar fi nedrept și asupritor cu unii¹⁶. Domnul refuză să le satisfacă cererea argumentînd, la rîndul său, că așezămîntul este o învoială a majorității avînd, prin urmare, un caracter obștesc. Din poruncă domnească Teodor Balș mare vornic și Nicolae Mavrogheni, fost mare postelnic, au cercetat pricina neînțelegerilor. Ca urmare, domnul Scarlat Alexandru Callimachi întărește regulamentul birlădenilor pentru stăpînirea moșiei prin hrisovul din 30 august 1816¹⁷. Astfel, printr-un document domnesc, se oficializează funcționarea și atribuțiile epitropiei. Hrisovul menționat este deosebit de important întrucît cuprinde privilegii și obiceiuri ale pămîntului din perioada premergătoare organizării municipale moderne. Din condițiile de plată a moșiei reiese caracterul obștesc al proprietății. Obligațiile epitropilor sînt prevăzute și în hrisov urmînd ca ei să primească „ajutorul cuviincios de la dregătorii ținutului”. Veniturile realizate după plata răs-cumpărării trebuiau să fie folosite spre folosul public și pentru înfrumusețarea orașului. Dar, de apartenența la obște se bucurau numai cei care contribuiseră la răs-cumpărarea moșiei, precum și urmașii lor. Epitropia nu reprezenta o devălmășie cu drepturi certe și bine determinate. Locuitorii care n-au fost admiși să contribuie la plata răs-cumpărării moșiei, ca și cei așezați ulterior în târg, nu aveau dreptul de a fi copărtași la averea obștei!

După 1832, Eforia orașenească preia funcțiile și atribuțiile municipale ale epitropiei. Tot acum, judecarea pricinilor dintre târgoveți trece în competența organelor judecătorești. Atribuțiile epitropiei au fost limitate la administrarea averii obștei. Treptat, ea devine o instituție arbitrară, fără control, pierzîndu-și caracterul obștesc. Epitropii, împreună cu un grup restrîns de târgoveți, risipeau în interesul lor veniturile adunate de la proprietatea obștească. Numărul târgoveților cu drept de vot a fost redus treptat la o mică listă de favoare cu care se aranjau alegerile epitropilor și ale celor zece delegați de control. Pierzîndu-și ve-chile atribuții, instituția devine, la cîteva decenii de la înființare, o vătășie particulară¹⁸ de sine stătătoare condusă de un grup restrîns de târgoveți, care nu

¹⁴ Arh. St. Vaslui, fond Consilieratul Agricol al județului Tutova, dosar 48/1926, f. 76 v.

¹⁵ Ibidem, fond Epitropia Casei Obștei târgului Birlad, dosar 1/1816.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, dosar 3/1816.

¹⁸ G. Opreșanu, *Casa Obștei târgului Birlad*, (f. 1.), 1938, p. 39.

mai respectau prețurile de vânzare ale locurilor stabilite de întreaga obște, ei procedau după bunul lor plac. Inexistența unui control eficace asupra gestiunii anuale a făcut ca epitropii să dispună de venitul public cum au voit. Totodată, orașul n-a beneficiat de îmbunătățiri edilitare din fondurile obștei.

Pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Ministerul de Interne a încercat de nenumărate ori să-i determine pe epitropi să declare venitul anual, modul cum îl încasau și îl întrebuințau, dar încercările s-au lovit de refuzul acestora sub cuvînt că nimeni nu are voie să se amestece în treburile lor¹⁹.

Reforma administrativă înfăptuită sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza a dus și la desființarea prin lege a epitropiilor orășenești. Dar, considerînd că Epitropia Casei Obștei tîrgului Birlad „n-a fost instituită pentru administrarea întregii proprietăți a tîrgului, ci numai a proprietății unui anumit număr de locuitori [...] iar proprietarii particulari sînt liberi de a-și administra și a-și întrebuința interesele proprietății după a lor plăcere“, prin jurnalul nr. 1 al Consiliului de Miniștri din 15 februarie 1863 se hotărăște ca instituția să nu fie desființată, ci să „urmeze a-și administra averea după cum însăși găsește de cuviință“, reprezentînd o proprietate curat particulară²⁰. Astfel, Epitropia își prelungește existența pînă în 1905, cînd este desființată prin lege, dar vîrfurile interesate reușesc să o reînființeze în 1907. La 16 februarie 1912 este din nou desființată, întreaga avere a Casei Obștei trecînd sub administrarea primăriei orașului Birlad. „Animodomini“, statutul de proprietari al foștilor obșteni asupra acestei averi, n-a fost prea mult atins întrucît primăria nu avea dreptul de a o înstrăina; o parte din membrii Obștei au continuat să stăpînească de facto, prin luare în arendă, bunurile provenite din averea obștei, în special terenul arabil; de asemenea, ei erau scutiți de orice taxă de imaș. Pentru cei mai mulți însă era aproape imposibil să dovedească descendența din foștii cumpărători ai moșiei din 1615.

În 1920 Ministerul Agriculturii și Domeniilor a încercat o expropriere a unei parcele de 70 ha din imașul tîrgului Birlad de circa 4 000 ha, în vederea înființării unei pepiniere pentru pomi fructiferi și viță de vie. Foștii membri ai Obștei s-au opus, dînd în judecată ministerul, care a fost obligat, prin sentință dată de Tribunalul județului Tutova, să evacueze terenul ocupat. Recursul a fost respins de Înalta Curte de Casație și Justiție²¹. Încercări de expropriere au mai avut loc, unele dintre ele atingîndu-și țelul. Astfel, la scurt timp după desființarea Epitropiei, au fost expropriate moșiile Simila și Horoeta — dobîndite prin cumpărare —, cu o întindere de 963,069 ha, cu care au fost împroprietăriți locuitorii mîrginași ai tîrgului care se ocupau cu agricultura. În 1932 s-a expropriat o parcelă pe care urmau să locuiască sinistrații din urma celor două inundații succesive din primăvara aceluia an²².

În anul 1937, instituția este înființată din nou sub numele de Epitropia proprietății obștei tîrgului Birlad. Ea funcționează, cu mici întreruperi, pînă în anul 1949, avînd funcția de administrare a islazului comunal.

De-a lungul existenței sale, Epitropia a creat un volum mare de documente, din care s-a păstrat însă o parte infimă. Editorul birlădean Ioan Antonovici relatează că, în 1906, la Casa Obștei exista o lădiță pecetluită în care se păstrau do-

¹⁹ Arh. St. Vaslui, fond Consilieratul agricol al județului Tutova, dosar 48/1926, f. 77; C. Negulescu, *Documente privind moșia tîrgului Birlad*, în „Revista Arhivelor“ nr. 2/1966, p. 126.

²⁰ Arh. St. Vaslui, fond cit., dosar 48/1926, f. 29, 79.

²¹ Ibidem, f. 26 v.

²² Ibidem, f. 32.

cumentele comunității, printre care și originalul din 1495²³. Mai târziu, după desființarea instituției, o parte din documente a fost depusă spre păstrare la locuința lui Grigore Titu²⁴, membru al Obștii, iar cealaltă parte a rămas în arhiva primăriei. Ulterior, vitregiile timpurilor au făcut ca multe documente să nu se mai păstreze.

La Filiala Arhivelor Statului județul Vaslui se păstrează fondul arhivistic al acestei instituții, însumând 69 u.a., din perioada 1801—1837 și 1881—1949.

Cea mai mare parte a arhivei — dosare și registre din anii 1881—1949 — a fost preluată în anul 1955 de la Sfatul popular al regiunii Bîrlad. Mai târziu, fondul a fost completat cu documente din anii 1801—1837 preluate de la Nicolae Neacșu, fost obștean.

Cel mai vechi document din fond este un hrisov de la Alexandru Sutu vv., din 7 decembrie 1801²⁵, în care se reglementează locul unde urmau să se țină adunările de târg din Bîrlad. Anaforaua boierilor din decembrie 1814, documentele legate de procesele bîrlădenilor cu Neculai Dimachi și Constantin Paladi, cele privitoare la cumpărarea moșiei de la Profira Dimachi, regulamentul bîrlădenilor pentru administrarea moșiei, din 20 martie 1816, și hrisovul lui Scarlat Alexandru Callimachi vv. sînt acte de o deosebită importanță.

Pe lângă aceste documente, fondul mai cuprinde și hotărnicii ale epitropilor, mărturii de hotare, memorii către instituțiile administrative pentru menținerea sau reînființarea epitropiei, chitanțe și înscrisuri între târgoveți, cereri ale acestora pentru acordarea sau recunoașterea statutului de obștean și a dreptului de pășunat pentru vite, precum și acte de vânzare-cumpărare. Un dosar cuprinzînd documente originale și copii din anii 1826—1943 se referă la vânzări și închirieri de locuri, precum și la învoielile încheiate între târgoveți pentru diferite proprietăți din târg²⁶. În afara acestora, fondul cuprinde confirmări de stăpînire date de epitropi locuitorilor pentru suprafețele repartizate în urma cumpărării moșiei, mai precis a pămîntului arabil situat, în cea mai mare parte, către marginea Podenilor, „în mahalaua din gios, spre ocolul vitelor“. În privința prețului acestor locuri, el era stabilit de epitropi proporțional cu suprafața locului dat în stăpînire („după analogie“)²⁷.

Actele de vânzare cuprinse în fond evidențiază evoluția instituției înființate la începutul secolului al XIX-lea în scopul prosperării acestui vechi oraș moldovenesc, dar care devine cu timpul un instrument al unei minorități pentru acapărarea terenului din moșia orașului și pentru risipirea abuzivă a veniturilor obștești. În sînul Obștei au loc numeroase frămîntări provocate de abuzurile epitropilor. În ciuda faptului că în anul 1940 numărul membrilor Obștei depășea cifra de 3000, rolul majorității apare estompat, minoritatea reușind, de cele mai multe ori, să-și impună hotărîrile care-i întăreau poziția. Sînt numeroase conflictele generate de nerecunoașterea de către epitropi a statutului de membru al unor locuitori.

Cercetarea documentelor fondului, deși puține la număr, oferă posibilitatea cunoașterii dezvoltării social-economice a Moldovei și Bîrladului, menționată aici pe scurt. Informațiile pot fi completate cu date cuprinse în alte fonduri păstrate de Filiala Arhivelor Statului Vaslui, cit și de alte filiale.

²³ I. Antonovici, *op. cit.*, II, p. 4.

²⁴ Arh. St. Vaslui, fond Consilieratul agricol al județului Tutova, dosar 48/1926, f. 132—133.

²⁵ Arh. St. Vaslui, fond Epitropia Casei Obștei târgului Bîrlad, dosar 1/1801.

²⁶ Ibidem, dosar 1/1943.

²⁷ Ibidem, dosar 1—2/1816.

Colecția tabelelor de impunere a locuitorilor din comitatele Alba de Sus, Tîrnava, scaunele săsești Rupea și Sighișoara și scaunele secuiești Odorhei și Trei Scaune (1818 — 1848)

LIVIU BOAR

Unul dintre cele mai valoroase fonduri păstrate de Filiala Harghita a Arhivelor Statului, este această colecție de tabele de impunere*, care pune la dispoziția cercetătorului un bogat material documentar referitor la perioada premergătoare revoluției de la 1848.

Cele 4309 u.a. ale fondului sînt păstrate în 115 cutii, numerotate cu cifre romane de la I la CXV, însumînd 16 m.l. În cadrul fiecărei cutii numerotarea începe cu nr. 1. Tabelele sînt ordonate pe comitate sau scaune, iar în cadrul acestora pe plase (processus), cuprinzînd un număr de 141 de localități.

Structura fondului este următoarea:

— Comitatul Alba de Sus	
— Plasa Reteniensis	— 6 localități
— Comitatul Tîrnava	
— Plasa Nadeș	— 3 localități
— Scaunul săsesc Rupea	
— Plasa de Sus	— 2 localități
— Scaunul săsesc Sighișoara	
— Plasa de Sus	— 2 localități
— Scaunul secuiesc Odorhei	
— Plasa Atid	— 15 localități
— Plasa Bezid	— 17 localități
— Plasa Brăduț	— 9 localități
— Plasa Cristur	— 11 localități
— Plasa Forțeni	— 15 localități
— Plasa Homorod	— 10 localități
— Plasa Mugeni	— 14 localități
— Plasa Praid	— 15 localități
— Plasa Văleni	— 12 localități
— Plasa Vlăhița	— 10 localități
— Scaunul Trei Scaune	
— Plasa Cernatul de Jos	— 1 localitate

După cum reiese din structura fondului, dacă pentru Scaunul Odorhei s-a păstrat colecția întregă de tabele, pentru celelalte scaune și comitate s-au păstrat doar tabelele pentru cîteva localități.

În cadrul fiecărei plase tabelele au fost ordonate pe localități în ordine alfabetică, iar în cadrul localității cronologic. Există pentru fiecare an o tabelă cu mai multe file, în funcție de numărul contribuabililor, tabelă care constituie o unitate arhivistică. Pentru fiecare localitate au fost ordonate la sfîrșit, în cadrul unei

* Filiala Arhivelor Statului județul Harghita, fondul nr. 38.

unități arhivistice aparte, o serie de atestate emise de antistia localității respective privind scutirea de impozit a unor locuitori ca urmare a bătrâneții, bolii sau infirmității, certificate medicale, certificate parohiale de deces, convenții de angajare în slujbă la diferiți nobili. Studiarea acestora relevă o serie de date importante privind relațiile dintre diferitele categorii și pături sociale.

Ca aspect exterior, tabelele din această perioadă prezintă același format, ele fiind tipărite și legate în fascicule, conținând între 4 și 26 file, în funcție de mărimea localității¹. Dimensiunile tabelelor sînt în general de 25 × 41 cm. Pe prima pagină sub stema imperială este tipărit cu majuscule cuvîntul TABELLA, sub care urmează „Rectificationis Anni Militaris...”, și anul respectiv. În continuare, se specifică numele localității (PAG sau PAGI), unitatea administrativă, scaun sau comitat, precedată de (JNCL.) precum și plasa (Processus), numele perceptorului regal (Regii Perceptoratus) și clasa în care era încadrată localitatea, în funcție de calitatea pămîntului. Se dă, de asemenea, echivalentul în creițari al fiecărei clase de impunere, după cum urmează :

- Agrorum Cubulus taxatur in 1-ma classe a 20 xr.
 2-da classe a 16 xr.
 3-tia classe a 12 xr.
 4-ta classe a 8 xr.

Tot pe prima pagină erau făcute diferite însemnări, ca de exemplu numărul noilor căsătorii (neogamus), precum și numele „rectificatorilor”, adică al celor care au întocmit tabelele (Jurati penes Rectificationem), în frunte cu primarul localității respective (judex pagi).

În tabelele de impunere erau conșcriși anual de către comisiile de „rectificatori” toți contribuabilii capi de familie din localitățile respective, pe stări sociale, în următoarea ordine :

- a) În scaunele secuiești și în comitate² :
- nobili cu o sesie sau armaliști
  - secui liberi (primipili și pixidari)
  - iobagi (coloni)
  - jeleri (inquilini)
  - slugi (curiali sau conventionatorum)
  - țigani (novi rustici)
- b) În scaunele săsești³ :
- sași liberi (liberorum saxonum)
  - români (valachorum)
  - țigani (zingarorum)

În scaunele săsești sînt cuprinse în tabele și proprietățile bisericii, ele apărînd sub titulatura de „fundi ecclesiae”, de la care se percepea doar taxa „falcultatum”.

De asemenea, în toate tabelele, în conformitate cu categoriile sociale respective, sînt cuprinși sub titulatura de „Extranei” toți cei care au proprietăți în localitățile respective, indiferent de categoria socială, dar care au domiciliul stabil în alte localități. În dreptul fiecăruia se specifică localitatea de origine, ei fiind cuprinși și în tabelele din localitățile respective, la categoria socială din care fac parte.

Menționăm și faptul că în cadrul fiecărei categorii sociale sînt conșcrite separat văduvele, acestea fiind obligate la plata unui impozit mai redus.

¹ Vezi și descrierea făcută de A. Moldovan în *Tabelele de impunere din arhiva Comitatului Solnocul Interior dintre anii 1790—1848 și valoarea lor documentară*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1986, p. 131—132.

² Arh. St. M. Ciuc, fond. 38, Pachetul XI, Tabela nr. 1.

³ Ibidem, Pachetul IV, Tabela nr. 1.

La sfârșitul fiecărui tabel există un centralizator, „Extractus Summarius“, care cuprinde numărul capilor de familie din fiecare categorie socială, precum și vădulele, cu impozitul aferent întregii categorii sociale, după care urmează un total general, „Universa Summa“, cuantumul întregului impozit datorat vistieriei imperiale de către localitatea respectivă, exprimat în florini renani (Rfl.).

Așa cum am văzut, în aceste tabele sînt cuprinși numai contribuabilii, lipsind deci categoriile sociale scutite de impozit, nobilii mari, „magnates“, precum și „taxaliștii“, categorie socială diversă în care, în general, sînt cuprinși orășenii, care erau ținuți în evidențe aparte pentru plata impozitelor⁴.

Cîteva cuvinte credem că sînt necesare în legătură cu sistemul fiscal din această perioadă. La întocmirea tabelelor se aplica „Systema Bethlenianum“, din anul 1754, care, cu modificările din 1763 (Systema Buccowianum) și din 1769 (Systema Bruckenthalianum), „în esență a rămas în vigoare pînă la căderea feudalismului“⁵.

La impunerea contribuabililor se ținea seama de cantitatea și calitatea pămîntului, de numărul de animale și de distanța față de piețele de desfacere.

Astfel, impozitul plătit de contribuabili consta din două părți, și anume: un impozit plătit după puterea economică a gospodăriei impuse la dare (număr de animale, cantitatea și calitatea pămîntului), denumit „facultas“, precum și impunerea persoanei propriu-zise, „taxa capitis“⁶.

Unitatea de măsură pentru pămînt era cibla (agrorum cubulus), care era impusă între 8 și 20 de creițari, în funcție de clasa în care era încadrată, iar pentru finețe, unitatea de măsură era un teren care dădea o producție de un car de fin.

Pentru animale impozitul se plătea după cum urmează: pentru un bou sau un cal, 24 de creițari, pentru o vacă, 20 de creițari, pentru o oaie, o capră sau un stup de albine, 3 creițari, pentru un porc, 5 creițari. „Capitis taxa“, darea pentru persoană se plătea în felul următor:

— în scaunele secuiești și în comitate nobilii cu o sesie și primipiliu, 4 florini, vădulele acestora, 2 florini, la fel și iobagii, iar jelierii, 3 florini. Slugile erau scutite de plata taxei „capitis“⁷.

— în scaunele săsești, sașii liberi plăteau între 4 și 6 florini și 30 de creițari, vădulele acestora, 2 florini, românii, 4 florini și chiar 4 florini și 30 de creițari, iar vădulele lor plăteau tot 2 florini⁸.

În tabelele referitoare la localitatea Praid, unde funcționa o importantă salină, sînt cuprinși și o parte din minerii (solicidarum) de aici, însă numai cei care aveau și pămînt sau animale. Aceștia plăteau taxa „capitis“ de 1 florin, precum și cea aferentă pămîntului și animalelor deținute.

Această colecție constituie o bogată și valoroasă sursă documentară putînd sta la baza întocmirii unor lucrări privind stratificarea socială a populației din scaunele secuiești, mai ales din Odorhei, de asemenea poate sta la baza întocmirii monografiilor celor 141 de localități pentru care s-au păstrat tabelele de impunere. Acoperind o perioadă de adînci frămîntări și transformări în societatea transilvăneană, anii premergători revoluției de la 1848, documentele aduc noi mărturii privind lupta de clasă, transformările petrecute în sînul diferitelor clase și categorii sociale.

Sistemul fiscal, înăsprirea exploatării maselor se dezvăluie și mai

⁴ Al. Csetri, St. Imreh, *Stratificarea socială a populației din Transilvania la sfîrșitul orînduirii feudale*, în *Populație și societate*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, p. 195.

⁵ *Ibidem*, p. 142.

⁶ Arh. St. M. Ciuc, fond. 38, Tabelele de impunere; vezi și Al. Csetri, St. Imreh, *op. cit.*, p. 143.

⁷ *Ibidem*, Cutia XI, Tabela nr. 1.

⁸ *Ibidem*, Cutia IV, Tabela nr. 1.

pregnant din studierea obligațiilor la care erau supuși contribuabilii față de stat, dar și față de categoriile sociale dominante din societatea transilvăneană, aici avînd în vedere contractele dintre slugi și stăpînii lor.

Cel care studiază evoluția proprietății funciare, mărimea gospodăriilor diferitelor categorii sociale, evoluția acestora pe parcursul a 30 de ani (1818—1848) găsește în aceste tabele un valoros material de studiu:

Apariția proletariatului din industria extractivă a scaunului Odorhei este și ea marcată prin menționarea minerilor (solicidarum).

Prin conscrierea nominală a contribuabililor, tabelele de impunere constituie material documentar și pentru cei care studiază onomastica, miile de nume proprii în limbile română, maghiară și germană dînd posibilitatea urmării acestora, frecvența, apariția sau dispariția unora dintre ele. De asemenea, cei care studiază toponimia pot găsi la rîndul lor un bogat material documentar.

LISTA ALFABETICĂ A LOCALITĂȚILOR
PENTRU CARE EXISTĂ TABELE DE IMPUNERE PE ANI :

Comitatul Alba de Sus

Plasa Reteniensis

1. Canta Armenească	1824
2. Feleag	1818—1841
3. Jimbor	1818—1845
4. Mureni	1818—1848
5. Petecu	1818—1846
6. Racoșu de Sus	1819—1848

Comitatul Tirnava

Plasa Nadeș

1. Jacu	1848
2. Săcel	1816—1847
3. Vidacut	1818—1846

Scaunul săsesc Rupea

Plasa de Sus

1. Drăușeni	1818—1846
2. Jimbor	1818—1846

Scaunul săsesc Sighișoara

Plasa de Sus

1. Archita	1818—1846
2. Stejărenii	1818—1846

Scaunul secuiesc Odorhei

Plasa Atid

1. Atid	1818—1848
2. Cădaci	1818—1848
3. Cehetel	1818—1848
4. Chedea Mare	1818—1848
5. Chedea Mică	1818—1848
6. Cobătești	1818—1848
7. Cușmed	1818—1848
8. Firtănuș	1818—1848
9. Firtuș	1818—1848
10. Inlăceți	1818—1848
11. Medișor	1818—1848
12. Solocma	1818—1848
13. Șiclod	1818—1848
14. Tărcești	1818—1848
15. Turdeni	1818—1848

Plasa Bezid

1. Andreeni	1818—1848
2. Avrămești	1818—1848

3. Bezid	1819—1848
4. Bezidul Nou	1817—1848
5. Bordoșiu	1818—1848
6. Cechești	1818—1848
7. Cibu	1818—1848
8. Crișeni	1818—1848
9. Dumitreii	1818—1848
11. Goagiu	1818—1848
10. Eliseni	1818—1848
12. Roua	1818—1848
13. Sălașuri	1818—1848
14. Șoimușul Mare	1818—1848
15. Șoimușul Mic	1818—1848
16. Vețca	1818—1848
17. Vidacut	1818—1848

Plasa Brăduț

1. Bățanii Mari	1818—1848
2. Bățanii Mici	1818—1848
3. Biborțeni	1818—1848
4. Brăduț	1818—1848
5. Doboșeni	1818—1848
6. Filea	1818—1848
7. Herculan	1818—1848
8. Tălișoara	1818—1848
9. Virghiș	1818—1848

Plasa Cristur

1. Betesti	1818—1848
2. Bodogaia	1818—1848
3. Cristuru Secuiesc (Keresztur sine oppidi)	1818—1848
4. Cristuru-Sat	1818—1848
5. Cristuru (Timafalva)	1818—1848
6. Filiaș	1818—1848
7. Nicoleni	1818—1848
8. Porumbenii Mari	1819—1848
9. Porumbenii Mici	1818—1848
10. Rugănești	1818—1848
11. Secuieni	1818—1848
12. Șimonești	1818—1848

Plasa Forțeni

1. Beclean (Odorhei)	1818—1848
2. Brădești	1818—1847
3. Cădișeni	1818—1848
4. Cireșeni	1818—1848
5. Forțeni	1818—1848
6. Hoghia	1818—1848
7. Sîmboteni (Odorhei)	1818—1848
8. Polonița	1818—1848
9. Satu-Mare	1818—1848
10. Sîncrai	1818—1848
11. Tămașu	1818—1848
12. Tăureni	1818—1848
13. Tibod	1818—1848
14. Tîrnovița	1818—1848
15. Zetea	1818—1848

Plasa Homorod

1. Crăciunel	1820—1848
2. Dala	1818—1848
3. Ighiu	1818—1848
4. Ionești	1818—1848
5. Merești	1818—1848
6. Ocland	1818—1848
7. Orășeni	1818—1848

8. Petreni	1818—1848
9. Satu Nou	1818—1848
10. Sînpaul	1818—1848

Plasa Mugeni

1. Aluniș	1818—1848
2. Beta	1818—1848
3. Dejuțiu	1818—1848
4. Dirjiu	1818—1846
5. Dobeni	1818—1848
6. Iașu	1818—1848
7. Jacodu	1818—1848
8. Lutița	1818—1848
9. Mățișeni	1818—1846
10. Mugeni	1818—1848
11. Mujnă	1818—1848
12. Oțeni	1818—1848
13. Tăietura	1818—1848
14. Ulieș	1818—1848

Plasa Praid

1. Atia	1818—1848
2. Bențid	1818—1848
3. Bisericani	1818—1848
4. Bulgăreni	1818—1848
5. Corund	1818—1848
6. Dealu	1818—1848
7. Lupeni	1818—1848
8. Mihăileni	1818—1846
9. Morăreni	1818—1848
10. Ocna de Jos	1818—1848
11. Ocna de Sus	1818—1848
12. Păuleni	1818—1848
13. Praid	1818—1848
14. Satu Mic	1818—1848
15. Ulcani	1818—1848

Plasa Văleni

1. Alexandrița	1818—1848
2. Arvățeni	1818—1848
3. Avrămești	1818—1848
4. Chinușu	1818—1848
5. Feliceni	1818—1848
6. Fincel	1818—1848
7. Locodeni	1818—1848
8. Nicolești	1818—1848
9. Odorheiu Secuiesc	1824—1848
10. Teleac	1818—1848
11. Vasileni	1818—1848
12. Văieni	1818—1848

Plasa Vlăhița

1. Abuș	1818—1848
2. Bădeni	1818—1848
3. Călugăreni	1818—1848
4. Căpîlnița	1818—1848
5. Ghipeș	1818—1848
6. Comănești	1818—1848
7. Lueta	1818—1846
8. Mărtiniș	1818—1848
9. Rareș	1818—1848
10. Vlăhița	1818—1848

Scaunul secuiesc Trei Scaune*Plasa Cernatu de Jos*

1. Mățișeni	1818—1848
-------------	-----------